

САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ
УЛУУБУН
ХАБЫАТА

ХАБЫАТ
31 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 81 (7878) ☆ 1995 сыл от ыйын 11 күнү. Оңтүрүмбүк ☆ Санаата — 441 солкуобай.

УЛУУСКА КЫАЙЫ 50 СЫЛЫН ҮБҮЛҮӨЙҮН ТЭРИЙЭН ЫТЫТЫ СОРОХ ТҮМҮКТЭРЭ

Саха Республикатын Президентэ М. Е. Николаев 1993 сыл муус устар 8 күнүгө мыйаар олохторун Улуу Кыайы 50 сылын бэлэтээһингэ Саха Республикатын Правительства ылыһыт уураахтарын олоххо киллэрингэ уонна иһинтэн үөсүөн тахсар бары тэрээһин үлэлэри сүрүннээн мистэтигэр үлэки ытытыга улууска тэриһинит үбүлүөйүн комиссия (председатель Кузьмин А. Д., солбуйааччылар Тарасов Т. Л., Саргыдаев А. Р.) бэйэтин үлэтин түмүтүнэн эрэр. Улуус бары нэһиликтэригэр эмиз тэриһэр комиссиялар үлэлээтлэр. Бары олохтомут дьаһаллар, ытыллыбыт мероприятиялар билигин улуус иһигэр баар 94 сэрин кыттылаахтарыгар, 374 ыыах, үлэ фронтун ветераннарыгар, хоту иһигэр уулаах кыттылаахтарыгар — үлэ ветераннарыгар, сэрин ордоболоругар туһуланан ытыллыһылар.

Аба дойдуга сэринини хонуктутар олбүтүгэр үйэтигингэ, тыһынаах ордон кэлэн баран, олох олохтот буойуттарын сырдаттымыа, чыстээһингэ балаача үлэ ытыллыһыа. Ол курдук, Хадаар, Алааар, Кылааннаах нэһиликтэригэр, Болтоно Кындааһыгар, Күндүлгэ уонна Чурапчы сэлээннэтигэр саага лааматынныктар баар буоллудар. Оттон Чакыр, Сылан, Хатылы, Хайахсыт, Хойтобо уонна Мутудай нэһиликтэригэр урунку лааматынныктары ситэрэн оҥордудар. Болтоно Ураһааһыгар, Одьулунгэ Баһылай Алааһыгар уонна Түөһүгэ обеластар турорулууннар. Лааматынныктары сагардытыа, тупсаран оҥорууга улуус үрдүнэн барыта 110 мөлүөһөн солкуобайдаах үп ороскуоттанна.

Улуустаагы «Сага олох» хаһыаһа Кыайы 50 сылынан 7 нэһилик анал балаага ылан таһаартар-быттара история страницалара буолан сурулууннар, сорох нэһиликтэр диник балааһы таһаартарга

үлэлэһэ сылдьаллар. Хаһыакка мань тэһэ сэрин, тыыл фронтугар сэринлэспит, үлэлээбит аба көтүөнэ дьон туһунан суруйуулар элбэх мистэтин ытыллар.

Сэрин, үлэ ветерана, Саха Республикатын үтүөлээх учуутала Н. М. Павлов уһун сылларга сырааах үлэтин түмүгэр «Өлүү хараһын үстэ өҥөйөн», «Өлбөдүһүбэ кэрнэстэһит» уонна «Чурапчы буойун уолаттара» дьон иһигэ кинигэлэри таһаартарда. Ити курдук, Аба дойдуга сэринини кыттылаахтара М. Д. Климов «Дьылбалар — сэрин ытыллыһыгар», Г. Д. Ефимов «Сэттэ иһи-бин сэриниһигэр» дьон кинигэлэри, буойун-художник П. Т. Карсанаев айымньыларын аналлаах буклет бэлэттэһэн күн сирин көрдүлэр. Быһылы үбүлүөйдөх сыл иһинэн, өсөөтүн, үбэ көһүөһүнэ «Хатылы нэһилигэ» Аба дойдуга сэринини, хоту көһөрүлүү кыттылааһы дьон документаһынай, улуустаагы тэриһэр комиссия «Кинигэлэрини күн туттабыт» дьон элбэх автор кыттылаах, бэлээккэ таһыбыт ытытыллар, очеркалар хонуктууһууларын таһаартары былааннылар.

Сэрин историктын кэлэр көһүөһүгэ түмүк хааларымыа «Фронтан сурунтар» операция тэриһин улуустаагы госархивна (сэбиэдиссэй Сивцева М. П.) элбэх сурунтар, ахтыһылар, о.д.а. докумуннар кинигэлэр, «Маарыһаан» телерадиостудия (директор Герасимов В. П.) 42 сэрин кыттылаахтары туһунаа анал биһирүүлэр уһулан эфиргэ таһаартарда. Мань тэһэ Кыайы үбүлүөйүн ытыллыбыт сүрүн дьаһалларын устан үйэ саага тухары фондуга уурда. Улуустаагы кыраайы уораттар музейга сэрин кыттылааһы, художник П. Т. Карсанаев персональнай быыстаһаага көрдөрүллөн күнэ сэлээннэтигэр тартта.

Чыаллараа (дьаһалта баһылыга Протодакмонов В. М.) Алааар нэһилигэтин историктын көһүөһүнэр,

көрдөрү музейин олоххо киллэрдилэр. Болугур уонна Соловьев нэһиликтэргэ эмиз иһиник хайысхааах музейы тэриһингэ үлэлэһэлэр уонна эмиз быһылы сыл иһинэн аһарга кыһаналлар.

Иккис суол улахан боччунаах хардыһынан, Республика Правительствота олохтообут чэпчэтиһэрини туһанарымыа, сэрин ветераннарын, сэрин кыттылаахтарын ордоболорун дьылларын-уоттарын усулуобуйатын тупсарымыа, атын да социальнай материалнай өгөдөрүнэн хааччыһымыа улуус, нэһиликтэр дьаһалталаа баар кыаһынан үлэлэстилэр. Ол курдук, улуустаагы капиталлаан тутуу управлениитынан кредит көрүллөн 6 сэрин ветераннарыгар олохтор дьыллар. Чурапчы сэлээннэтигэр 12 квартираллаах ветераннар дьылларын тутууга ситэриллэн киллэриһиһтэх. Оттон 5 сэрин кыттылааһыга нэһиликтэргэ Дьоккуускай куораттан 1-дйи хостох, тааа дьыллар квартиралар атылаһыллан бэриһиниллэр. Сэрин ветераннара Новгородов Н. Д. (Хатылы), Литвинцев Е. И. (Одьулун) олохтор нэһиликтэригэр иккилин квартираллаах дьыллар, Гермогенов Г. С. (Болугур) итиһилэр ситималаах квартира бэриһиннэ. Мань тэһэ сэрин ветераннарын олохтор дьылларын өрөмүөннэһингэ көмө оҥорулуна, маньык өгөдөрүнэн, чэпчэтиһэрини сэрин кыттылааһын ордоболорго эмиз туһанылар. Бу үлэлэргэ барыллаан ааһымын 230 мөлүөһөн солкуобайдаах үп булуллан ороскуоттанна.

Сэрин, тыыл ветераннарын социальнай өртүгүн өйбүллээх буолууларын көрүллэр чэпчэтиһэрини бириэмэтигэр, сөптөөхтүк туһаналларын хааччыһымыа улуус дьаһалтатын социальнай көмүскэлгэ управлениитэ (начальник Романов А. П.) сэрин ветераннарыгар 155 мол. 141 тыһ. солн. чэпчэтинни, биһир бириэмэлээх көмөнү өһөрдө. «Сага олох» хаһыакка босхо сурутууну хааччыда, бороһунтан атылаһалларын көмүскөтө. Республика иһингэ профилангориһа 52 ветеран, ол иһинтэн 33 сэрин нэһиликтэргэ киниһын сыһыһан, өһөтөн таһыһылар.

Саага муус устарга сэрин, тыыл, партиа ветераннарын эһегэ үрдүк тэрээһиннээхтик ытыллыһыта, «Коммунистическая партия Улуу Кыайыны тэриһитэ» дьон улуус дьаһалтатын баһылыга Н. С. Синцев даһылаатын иһигэ, ити тула санааны тастаһымы буолбута. Бу эһегэ хас биһир сэрин кыттылаахтарыгар, сэрин хонуктутар олбүт буойуттар ордоболоругар харчынан көмө оҥоруллубута. Кыайы 50 сылыгар үбүлүөйүнэй медалы, эһегэ уонна Саха Республикатын Президенти бэлэһин үөрүүлээх быһымы-майгыга Ил Түмэн аллараа палататын председателэ А. П. Илларионов, улуус дьаһалтатын баһылыга Н. С. Синцев, социальнай көмүскэллээх буолуу министрствотун управлениитын начальнига М. С. Мохон туттарбыттара.

Ыам ыйын бастааһы күнүгэр иһигэ сааһаан нэһиликтэргэ ытыллыбыт үбүлүөйүнэй муһаахтарга сэрин, тыыл ветераннарын чыстээһин тустаахтарга өтөрүнэн умчулуу суоһа. Бары нэһиликтэргэ уонна кинилэргэ киниһэр учаһтаһтарга иһи төһө кыаһааһынан, Кыайы 50 сылыгар аһаан-мисэи ытылаһтаан аба көһүнэ үтүө аатын ытылаһаан кинилэр олбүт-сүһүт үтүө холбурдарын сүгүрүйэн махтааһаах дьыллары оҥордулар, өйбүһүнүктэри туруордулар.

Кыайы 50 сылын бэлэтээһингэ туһуламмыт мероприятиялары, дьаһаллары олоххо киллэрингэ улуустаагы тэриһэр комиссия чилиһинэ А. П. Романов, М. Н. Мохначевский, А. Р. Саргыдаев, А. Н. Аммосов, М. А. Никифоров бары былааннаах ытыллар дьаһалларга активнайдык кыттыһыттарын, үлэлэһитэрин бэлэтэһэн туран улуустаагы ветераннар сэбиэтэрин бырабыһыһытын аатыттан иһигэ махтаһы биллэрэбит тоһоостоох.

Быһылы сыл кыайы сыла буоларынан, билигин да олоххо киниһэр иһигэ сорох дьаһаллары ситэрингэ сэрин уонна тыыл ветераннарыгар, сэрин кыттылаахтарын ордоболоругар болломтону салгыы уурааһа үлэлэһтээһини,

Николай КЛАДКИН,
ветераннар улуустаагы сэбиэтэрин
бырабыһыһытын председателэ.

Ол көмтөн үйэ аһарыттан ордун иһи аһаһаа... Аба дойдуга сэрингэ сааһааныһыгар кинилэр күөгэһэр күнүгэр сылдьар эдэркээн уолаттар эһилэр. Билигин Мындааһыга Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэрин 6 кыттылааһа олохтор. Кыайы 50 сылын дьоннорун саргаларын өртотугар үөрө-көгө көрүстүлэр. Нэһилик дьаһалтата сэрин кыттылаахтарыгар, тыыл ветераннарыгар туох кыах баарынан көмөнү оҥордо. Ол иһин ветераннар махтаһы сүүнэ.

Эһиги бу хаартыскаа сэрин ветераннара быһыл саага ыам ыйын 9 күнүгэр түспүт хаартыскаларын көрөбүт. (Олохтор, хаһаан) Гаврил Степанович Гермогенов, Михаил Денисович Гермогенов, Семен Васильевич Фокин, (Тураһа, хаһаан) Афанасий Филиппович Ядрихинский уонна Иван Тимофеевич Константинов.

Т. Кардашевский фотота.

Ветеринар олохтообуттан Ильян Захаров 400 м дистанцияда 52,1 сек. калэн төрдүс буолла. Итинь Дьоннуускайга М. Д. Гуляев олохтообут рекордун ээсэ

ЛИТЕРАТУРНАЯ СТРАНИЦА —
Николай ТЕЛЕЯСКИЙ.

ОБУСТАР ХАРСАЛЛАР...

ХАРСАЛ
Куйаас уота сүтүүтэ,
Күммүт арбаа устуута
Көмкө сайылык сүөһүтэ
Көрүстүлөр утарыта,
Кыра, улахан сүөһүмү
Кыайа-хото күүһэ тутан
Кыһа хаамта күрүөнү
Кыһылдыгы күрүм кунан,
Од эргин очу суох
Обургу алаас овуһа,
Олорчу тово солуох
Олус бардам совуһа,
Ол да нһин хантаһыйан,
Ону-маны захсыбакка,
Оллур-боллур халдьынанан
Ойон кириэс таңнары,
Эмискөччү тохтуу түстө
Эниа алын тэллэбэр,
Эрдийээри мөһүрөстө
Эрдэттэн суос бөрүнэн,
Эрбөһүннн тэбистэ,
Элбэх буору бүрүннэ.

Иван КУЗЬМИН

ТӨРӨӨБҮТ КҮННҮНЭН

Аймы сир офото буолангыт
Бу күнү уруйдуу көрбүтүт,
Дойдугун, доһиоргун үөрдөннгүн
Эйээрэр куоласкын биэрбитиг.
Хос ырыата:
О, бүгүн дыктн музыка
Сүрэхпин үөрдэ аймаата,
Төрөөбүт күнгүр эвэрде
Тылларын долгута ыллаата,
Бу күнгө дууһабын аһаммын
Үөрүүнэн толору сырдымбын,
Ситтэрбэт эйингин тутаммын,
Сөгөриэм, эйиэхэ аныыбын.

Эрэншинэн дээрхтэ
Эрилччи тула мордо.
Таала саймылык ошуна
Тула мордо сохуйа,
Токтоон турда, охсуна
Туора муохун тохуйа,
Того днэтэр, кинигтэр
Таала саймылык титингэ,
Тэлгэнэр чээл от күөбэ,
Тобус тобо сүөһү үөрэ,
Бээрэ, кини дин, дынгэ,
Бу саймылык хаһаайына,
Бостуой күөһүн өрүннээрэ
Бөдөн алаас биһылыта
Бабыгырмы ыккыһыран,
Буота кыһылынан көрө,
Буулда курдук ыстанна,
Бардам өстөөсүн өбөрө
Аһараа да адьарай
Аһарар днэн мэдитир,
Аһылына алдьархай
Аһылах түгөн иһигэр
Адьас сүүһүнэн түсүүһү,
Алыс сымсатык аһарсыы,
Абытайдаах өсөөһү.

Алдас да суох аймысый
Халын саал да хайынна,
Хас да ойовос тоһунна,
Хонууга хаан иһэдьинна,
Хонорор муос туһунна,
Халдыа алдас оһуна
Халыан күүһэ оһуна,
Хара чуоһур сатана
Халбархайа, сымсата,
Онон тохтоон хөрбөнкө
Охсуһуу күөстүү оргуйда,
Ордор иһин мөккүүргэ
Ордус мыйгы баһыйда,
Ол түмүгэр кизпэлэк
Обургута өттөһө,
Отой күүһэ өһүдлэ,
Оо, дьэ, үизэ көттөһө
Түпчистибит орулаата,
Тура охсон, тыһа куоттаран,
Тэскилэхтин, ойуодьага,
Түргэниэк өй-төй булан,
Тийбэн тигияк кинигтэн
Титирэстин динкилээтэ,
Тыах кыайтарбыт кинигтэн
Турар маһа дэйнэлээтэ.

Кыяла туппут улуу күтүр—
Куустоох кыһыллыгы курун
Кырыстаахты алаастата,
Көһиргэзэ көһүрөстө.
Кыайыт алай кэпс буолан
Көй сүөһүнү хомуйан.
Кыаһа сөрүүн түһүүтө
Кэлбит ылымтар кинирдө.

X X X

[illegible]

Анымыбын күнінөтө сафымдар
Оловум уостубат төлөнүн,
Уунабын дылулан күтүлдар
Толору күн уоттаах чороонун,
Хос ырыата.

СЫРДЫК НЭЙНИ

Ахтылган абыгар куустаран
Мин дууһам эйнэхэ тардыһар,
От сырдык өйдөбүл быһыһыгар
Умсабын эн кэрэ бэйэңэр.
Хос ырыата:
Сүрэңи долгутап
сырдык нийним,
Уйгуура тилдэр

Ыраас тапталым,
Көрсөт да аяспыгым барыта
Сүрөхпөр унутта нуурайар
Эдэр саас дьулунар сарыала
Эрлим кыямынан имкэнэр.
Хос ырыата.

Түүдэр тиллэр дин оловун,
Көрөбүн эн илэ бэйэвин.
Дуунабар тиллэр дин тапталым.
Уһуктар үйэлээх бэлэбин.
Хос мрыата

ХАРАКТАР

Харахтар, харахтар, харахтар,
Хан-хара, хан-хара харахтар
Көмөрү хайыта тулпурттуу

Нөрөлдөр, күлэлдөр, нүүтэялэр

Харахтар, хомойбут харахтар
Ууланан, сингирэн хаалаллар,
Уйаас дуунабын хаарыйа
Харсыһар хаастарта саһаллар.

Харахтар, мичээрдинр харахтар
Хайбуаннар сылааны сайаллар,
Талталы тавитара сағаннар
Таалацдар, сымныыллар, сырдымаллар.

Ып-ыраас, хал-хара харахтар,
Ынабыт олох-дьол кыымнарын,
Дууһаа үөскээбит ырлар,
Көпсөһүт эстэлэг тылдарын

Николай ПАХОМОВ

Кэрэ дьомхө — нйэлэргэ
Дирнэ махтал кэрэһитэ.

УС ИИЭ

Товус ый түнэххэр көтөдөн,
Хаангыннан ахатан, бүөбөйдээн,
Күн сирин көрдөрөр түһүтэн,
Нийэкээм, ылдыбарын долгуйан.
Бу дойду буорутар нэлбиһин
Аан бастаан сарылаан бнлэрдим,
Айында сокуонун күүһүнэн
Нийбин түөһүтэн харбаатым.
Бу тыаннаах үп-үрүн илгэни
Аан бастаан нисэрэ солпойдум.
Эн үүккүн кытарм тапталы
Эйиэхэ ааааммын мин истим.

Ол онтон ылата кун сирип
Оловун сағалаан барабын,
Мин дыйлдам инники кэскилди
Ийзбэр, эйнэхэ, биэрэбин.

X X X

Алы үс мыйнан көргөнім
Эдэркээр ийэнэ буолуоҕа,
Бастагы оҥоһом, бизбайым
Эймэнэр саагатын истигэр.
Дууһаһым долгуйан, мичээрэн,
Ол юра кэмнэри күтөһэр.
Чымчаабың харыстан, сэрэнэн
Аргыйдың, нарыннык хамсанар.
Сирөйдүнн-харахтың сыдыаһан
Иһини олохун былааныһың,
Оҕотун хайдахтың таптыаһын
Кудгааһлар сипсийэр, мичээрдир.

Сэрбэйбит багтавын чороччу
Лизитанэн эрнэн кэбислит,
Сирэйдийн харахтыын үүт үнчү
Ийетин көрүгүн ылыммыт,
Озотун остуолга одорпуг,
Иинигэр аһылык тэлгэппит,
Болтойбут уостарын чорбоппуг,
Аккаастмыр быһыылаах киһибит,
Чо, банаа куукула да буоллун,
Бүөбөйдээн утута иддэнэбэ,
Бу минимк оонньууттан савалаан
Ийэлиң нэийити тилднэбэ,
Олову салдааччы киһибит,
Тапталбыт, ыракий кымысчааммыт,
Күн сирин алгыһын ылыабыт,
Тапталлаах эн ийэ буолуокут.

Егор ФЕОФАНОВ.

УОН АРААС САНААЛАР

Уон араас санаалар
Утуппанка муниуулар,
Сыта эрэ түстөрбүн
Смылдан киирэ тураллар.
Саһа сылдыар санаабын
Сааһылааммын кэпсннбүн,
Искэ сылдыар нэдээммин
Эһиэхэбэ тиэрдэбин.
Уларыта тутуубут
Умулуһа уурайда
Улууһунаннаах былааммыт
Олохторго киирбэтэ.
Горбачевпут былаана
Холобурга турбата,
Сэбиэттэрин былаана
Сэмэлээн эһиннэ.
Ырыһыанкыт ыар тыһа
Ычак дьону ыксатта,
Эппит-аспыт сыһыата
Инбэллннэ нэдэттэ.
Аһы-үөлү дэлэтэр
Аһы-эргинэ аарыллар,
«Бааһынайды» дьаһанар
Вайар суолбут» дэһэллэр.
Сири-уоту үллэстэн
Смэрдиһэннэ санылар,
Аһа баайы түгэттэн
Улууһтаардылар.
Сыһынан 7 нөһүлүккүдэн
Быттара история страницалар
Сорох нөһүлүктэр даһык

Арыгтайн эргинэр
Абыралын биллилэр,
Табаардарын эргитэр
Табыганын булдулар,
Мафиллар үнсүүлэр,
Барыбытын халмыллар,
Коммерсаннар куннууллар,
Хармааннара хантыллар,
Уота-күөһэ нөстүбэт
Одохторго кэллибит,
Уода-кыһа биллибэт
Оволорго тийидибит,
Ухун баттах буоллабына,
«Уолбут нһэр» дөһөллөр,
Кылгас баттах буоллабына,
«Кыыспыт сымдыар» дөһөллөр,
Тутум эрэ дьуунсалаах
Дьоролдьуна унтүүлэр,
Харыс эрэ хаххалаах
Хапалдьына хаамаллар,
Видеофильм тэнийэн
Видеоһоллор, көрөллөр,
«Секс» дөһө-дөһөлөр
Сөнгөрөллөр, үөрэллөр,
«Эротика» дия-дидлэр
Имизенснөн ыллаллар,
«Умас» дөһө-дөһөлөр
Утуһары умналлар,
Түүнү күдүс оңорон
Түбүгүрөн тахсаллар,
Күнү быһа утуһан
Көһлөх курдук сымталлар,
(үнүстэри күүлэйдиир
үлүгэттэр үгүстэр,
мийден түүрэйдиир

Түүнүүтгэр да элбөхтөр.
Тахсан нингэр сирдэргэ
Табыл эмнэ тахсыбата,
Харабыллар тураллар,
Харчы көрдөөн ылааллар.
Ырыбыт да алдвархай—
Ыһны-хайны, ый да хай,
Сүүр-сүүр сарылымыллар,
Охто-охто орудууллар.
Отут саастаах урлаттар
Оюх булан ылбаттар,
Эгин кэрэ ыргыттар
Эргэ тахсан испэттэр.
Хайнытынан хайбабан
Ханымылаа сатымыллар,
«Илдэтининэ» ыгырсан
Эйэргэһэн эрэллэр.
Табы-быһа умнубут
Тангарабыт тилиннэ,
Адяс даганы ахтыбыт
Абайныбыт аатырда.
Билигин нэлэн, дэс, айдаан,
Мөнкүүр бөсө, куолулаан,
Адяс сыһа олорбуһпунт,
Атын олоду туһуһпунт.
Сталины ылсаннар
Ытараллар, мыстымыллар,
Хрущеву буланнар
Нуһаганын хостууллар.
Брежнев билэжэр
Борда суовун өтөллөр,
Горбачеву хотоллор,
Куолуһутун сөдөллөр.
Ленин ирдиллэр,
Эһнэхтэрин санымыллар,

Ельцинге да элэтиниллэр,
 Ийин-нэинин итиниллэр,
 Пионердар мэллйдилэр,
 Комсомоллар куоттулар,
 Коммунистар хорвойдулар,
 Бассабымтар барашчылар.
 Сталинизм ыраастанна,
 Социализм сизэлпиде,
 Марксизм малыйда,
 Ленинизм эиннэ.
 Хайдах-хайдах буолабыт?
 Ханна-ханна тнийэбит?
 Хаһа диэнн барабыт?
 Хантаһ туту булабыт?..
 Баарыйылаах баарайы,
 Балкыйыма, саатарыма!
 Улутурбут обондор,
 Ону-маны туойума!..
 Кэбис, кэлэсэн уурайыым,
 Кэһии, уһуу барымыым,
 Басыһа быһа этимним,
 Манан этэн түмүктүүм.
 Үчүгөйдик үлэһиэр
 Үтүөлээһини билбэһини,
 Аатыһ эрэ сүөдэһиниэр
 Атыннаарын көрбөлүһү.
 Ол да буоллар, сотору
 Олох синуһу булуоһа,
 Быстах көһүөх кыһалға
 Былыт буолан устуоһа!
 Сыһаа сыһаа гүһүөһэ,
 Сылдыар ыһрыт нэһиэһэ,
 Ваһа санаа туолуоһа,
 Байылыһат олох кэһиэһэ.

Тираж—3020

ЗАКАЗ № 81.